

„Beethoven neve szent a művészetben.” Beethoven és Liszt kapcsolata a Liszt Ferenc

Emlékmúzeumban látható műtárgyakon keresztül

Josef Danhauser: Liszt a zongoránál, 1840, olaj, vászon, Alte Nationalgalerie, Berlin (a Liszt Múzeum 2019-es Liszt és Ausztria c. kiállításán a festmény digitális reprodukciója látható volt)

A fent látható Josef Danhauser festményből szeretnék kiindulni annak érdekében, hogy betekintést nyerjünk Liszt Ferenc és Ludwig van Beethoven közvetlen és közvetett kapcsolatára. A képen három síkot különböztethetünk meg: Liszt mellett balra és mögötte Rossini, Paganini, Victor Hugo, id. Alexandre Dumas, Georges Sand, középen Liszt és akkori élettársa Marie d'Agoult, a zongora másik felén pedig Beethoven mellszobra látható. A szobor egyszerre van bent és kint, egyszerre van a profán és egyszerre a szakrális világban. Liszt áhítattal nézi őt és átszellemülten játssza a mester darabját. A többiek pedig olyan szerencsés helyzetben vannak, hogy ennek a fenséges találkozásnak szem-és fültanúi lehetnek. A többiek, Marie d'Agoult kivételével, mind Beethovenre szegezik a tekintetüket, de a rajtuk is látható mélységes elragadtatottság csak a zenével lehet teljes, amit pedig Liszt játszik. Liszt zongorája közvetít a túlvilági Beethoven és az evilági művészek között. Ez a festmény szimbóluma annak, hogy Liszt korszakának leghitelesebb és legkitűnőbb Beethoven

interpretátora lett. Kortársai szerint utolérhetetlenül játszotta szonátáit és nagyon sokat tett azért, hogy a zeneszerző neve és zenéje méltóképp maradjon fenn a 19. század második felében. Az 1840-es évektől Liszt karmesterként számos alkalommal előadta Beethoven szimfóniáit, nem mellékesen pedig elkészítette azok zongoraátiratait. Forradalmian bátor dolognak számított, hogy 1836-ban – amikor Beethoven zenéje kevéssé szerepelt hangversenyműsorokon – nyilvánosan eljátszotta a Hammerklavier-sonátát.

Hugo Hagen: Ludwig van Beethoven mellszobra, aranyozott gipsz, 1900 vagy 1909

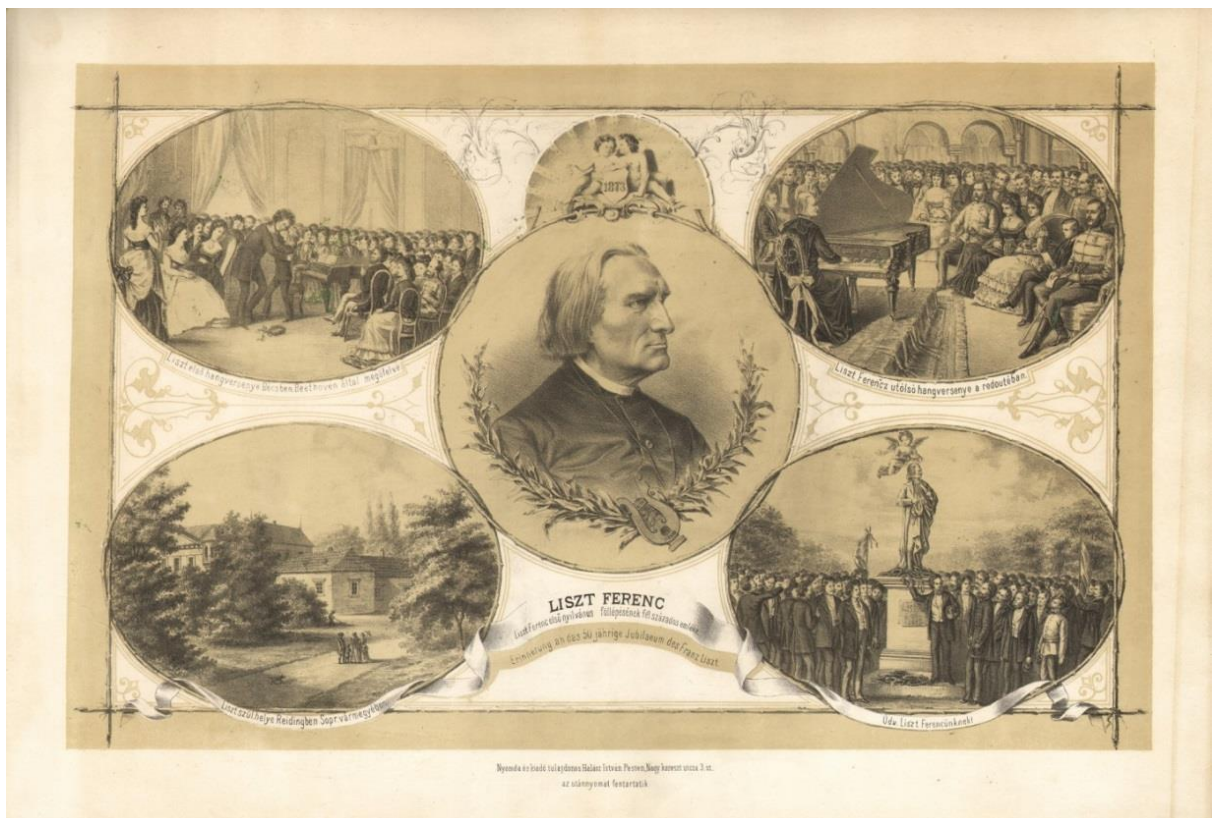
A Liszt Ferenc Emlékmúzeumban több műtárgy is kapcsolódik Beethovenhez. A hálódolgozószobában láthatunk egy aranyozott gipsz mellszobrot, mely Hugo Hagen márványszobra alapján készült és Gobbi Henrik hagyatékából származik. Gobbi egyébként tíz évig volt a Zeneakadémia tanára, Erkel Ferencsel együtt végezték a mindennapi zongora tanítását Liszt távollétében. Liszt ötvenéves művészi jubileumára Gobbi ünnepi kantátát komponált.

Kottatartó Liszt tulajdonából, ezüst, 1858, Bécs

A szalonba belépve jobb oldalon egy 1880-as Chickering zongorát láthatunk. A hangszer már önmagában lenyűgöző szépségű, de a rajta látható ezüst színű kottatartóval egészen fenséges hatást kelt. A kottatartón három, Liszt által nagyra becsült, példaképként tartott zeneszerző (Schubert, Beethoven, Weber) apró büsztje látható. A kottatartó egyébként a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona és eredetileg azon a Broadwood zongorán állt, amelyen Beethoven, majd később Liszt is játszott. Az angol cég által gyártott zongora ma is a Magyar Nemzeti Múzeumban látható.

És most térjünk rá arra, milyen kapcsolata volt Lisztnak Beethovennel. Először is nézzük a közvetett kapcsolatot: Carl Czerny Beethoven legismertebb tanítványa volt Bécsben, Liszt pedig már 11 évesen, 1822-ben Czerny növendéke lett, aki azt írta a fiatal zseniről: *„Soha nem volt ilyen buzgó, zseniális és szorgalmas tanítványom”*. Czerny egyébként nem volt hajlandó pénzt kérni Liszt tanításáért. Czerny miatt mondhatjuk, hogy Liszt a beethoveni tradíció folytatója.

Ismeretlen művész: Emlék Liszt Ferenc ötvenéves művészi jubileumára 1873-ban, színezett litográfia, nyomtatta és kiadta Halász István, Pest

Szintén a szalonban látható a Halász István által kiadott emléklap, mely arra a háromnapos ünnepségsorozatra készült, melyet 1873. november 8. és 10. között rendeztek Budapesten Liszt tiszteletére, aki ennek nemcsak passzív szemlélője volt, hanem maga is – mintegy bizonyítva nemzetéhez, hazájához való ragaszkodását – köszönetet mondott az iránta tanúsított szeretetért. Ennek jeléül néhány becses emléktárgyat a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta: így került a Múzeum tulajdonába a jubileumi emlékkoszorú, arany karmesteri pálcája, Beethoven Broadwood zongorája, az ezüst kottatartó továbbá az 1840-ben Pozsonyban kapott kis arany serlege és pesti díszkard illetve több emléktárgy, összesen 30 tétel. Az ajándékozásban nagy szerepe volt Pulszky Ferencnek, a múzeum igazgatójának is; Liszt ugyanis rendszeres látogatója volt Pulszky szalonjának, ahol a „művészi körök kitűnőségei” gyűltek össze a Nemzeti Múzeumban, az igazgató lakásában.

Ismeretlen művész: Emlék Liszt Ferenc ötvenéves művészi jubileumára 1873-ban, részlet (a „Homlokcsók”), színezett litográfia, nyomtatta és kiadta Halász István, Pest

Az emléklapett Liszt karrierjének 50 éves évfordulójára készült, melyen valós és fiktív jelenetek keverednek. Az egyik ovális jelenet egy koncertet ábrázol, mely 1823. április 13-án délelőttjén valóban megtörtént a bécsi Kis-Redout-teremben. Liszt ezt az időpontot tekintette karrierje kezdetének.

Liszt bécsi koncerten játszott műsorát megőrizte az utókor és már ezen a fellépésen is, ahogy a továbbiak alkalmával is szokássá vált, hogy a nézők közül valaki, vagy akár többen is kérhettek egy darabot tőle, melyet a hivatalos program végén eljátszott. Ezek általában híres operaáriák voltak, melyekre Liszt azon nyomban zongora improvizációt alkotott. Ezen a koncerten „valaki a közönség soraiból” csak annyit kért, hogy szabad fantáziát játsszon. A 11 éves Liszt ezúttal is, mint ahogy az egész koncerten, remekelt. Nem meglepő módon ezt a *Valakit* később Beethovennel azonosították, aki állítólag a koncert végén megrendülten ment oda Liszthez és homlokán csókolt. Ezt nevezik ún. „felszentelő csóknak”, mi több azt is mondhatnánk, hogy Beethoven ekkor keresztelte Lisztet muzsikussá!

A tényként kezelt állítást egyébként Liszt egyik életrajzírója Joseph D’Ortigue jegyezte le Liszt-életrajzában. Több okból sincs valóságalapja a történetnek: egyrészt a mester ekkor már teljesen süket volt, társaságba, főként ilyen fontos eseményre nem szívesen járt. Ha mégis így tett volna, annak bizonyosan nagy sajtóvisszhangja lett volna, azonban a kritika nem említ ilyesmit. Liszt életrajzírói azonban átvették és tovább színesítették a történetet,

Schilling 1837-ben egyenesen azt írta: Beethoven fölment a színpadra, megfogta a gyermek kezét és így kiáltott: „Művész!”

Még számos csodás eseményt említhetünk Liszt kapcsán, melyek tökéletesen illeszkednek a romantikus zsenikultusz felfogásához: hallatlan tehetségét természetfelettinek tartották és valamilyen külső körülményt próbáltak keríteni, mellyel magyarázatot találnak rá. Egyúttal azt is meg kell jegyezni, hogy a romantika előszeretettel keverte a mítoszt a valós élettörténettel, az utókor pedig összemosta. Azzal, hogy az 1873-ban kiadott litografált emléklapon vizualizálták is a történetet, mintegy igazolta annak valóságos voltát.

Visszatérve a feltételezett találkozásra: azt tehát állíthatjuk, hogy a koncerten bizonyosan nem történt meg, feltételezhetően valaki kitalálta, elterjedt, eljutott Liszthez, aki egyébként egyáltalán nem volt a fiktív történet terjesztése, ábrázolása ellen.

A következő történetet viszont valóban megtörtént: a koncert előtti időszakban Liszt Ádám mindent megtett azért, hogy fia találkozzon Beethovennel. Ez Czerny közreműködésével és Beethoven titkárának, Schindlernek kitartó rábeszélésével állítólag teljesült is; méghozzá Beethoven bécsi lakásán. A mestert nem volt könnyű meggyőzni, hiszen a csodagyermeket ki nem állta, ami valljuk be, nem is meglepő, hiszen akkoriban se szeri se száma nem volt a becses címre pályázóknak. Végül Beethoven fogadta Lisztet és apját.

1875-ben, tehát több mint 50 évvel az esemény után tanítványának, Ilka Horowitz-Barnaynak mondta el a teljes történetet:

„Körülbelül tizenegy éves voltam, amikor hőn szeretett tanárom, Czerny elvitt Beethovenhez. Már jóval régebben beszélt neki rólam, s arra kérte, hallgassa meg valamikor a játékomat. Ám Beethoven olyannyira visolygott a csodagyermektől, hogy mindig hevesen ellenált a kérésnek, hogy fogadjon engem. Végül azonban hagyta magát meggyőzni a fáradhatatlan Czerny által, s türelmetlenül felkiáltott: „Nohát, Isten nevében, hozza ide azt a kis törököt!” Reggel tíz óra volt, amikor beléptünk abba a kis kétszobás lakásba a Schwarzpanier házban, melyet Beethoven akkoriban lakott, magam kissé elfogódottan, Czerny kedvesen bátorítgatva engem. Beethoven az ablak melletti hosszú, keskeny asztalnál dolgozott. Egy ideig komoran nézegetett bennünket, majd mondott néhány kurta szót Czernynek s hallgatásba merült, mikor kedves tanárom a zongorához ültetett engem. Legelőbb Ries egy rövidke darabját játszottam. Amikor befejeztem, Beethoven megkérdezte, vajon tudnék-e

egy Bach fűgát játszani. A Wohltemperiertes Klavier-ból választottam a c-moll fűgát. „S tudnád-e mindjárt transzponálni egy más hangnembe?” – kérdezte tőlem Beethoven. Szerencsémre képes voltam rá. A záróakkord után felpillantottam. A nagy mester sötéten izzó tekintete fürkészően szegeződött reám. Ám hirtelen gyengéd mosoly suhant át borús vonásain, odajött hozzám, lehajolt, fejemre tette a kezét s néhányszor megsimogatta a hajamat. „Ördögi fickó – suttogta –, egy igazi kis török”. Hirtelen felbátorodtam. ‘Játszhatom most valamit Öntől?’ kérdeztem vakmerően. Beethoven mosolyogva bólintott. A C-dúr koncert első tételét játszottam. Amikor a végére értem, Beethoven mindkét kezével megragadott, homlokon csókolt s nyájasan így szólt: „Eredj! Szerencsés csillagzat alatt születted, mert sokaknak fogsz örömet és boldogságot adni! Ennél nincs jobb, sem nemesebb!” – Liszt a fentieket a legnagyobb megindultsággal mondta el, szeme könnyben úszott; meleg boldogság csendült ki az egyszerű történetből. Egy darabig hallgatott, majd megszólalt: „Ez az esemény életem legnagyobb büszkesége – művészi pályafutásom megszentelése. Ritkán mesélem el – s csak jó barátoknak.”

Maga a találkozásra nemcsak Liszt elmondása, hanem Beethoven beszélgetőfüzetei alapján is sor került. A fűzetből az derül ki, hogy Liszték egyrészt el akarták csábítani Beethoent a 13-i koncertre, de legalábbis kérni akartak tőle darabot, melyre improvizálhat majd a fiatal művész. A bejegyzések alapján az derül ki, hogy egyik sem teljesült.

Kaspar Clemens von Zumbusch, Beethoven alakja a bécsi Beethoven-emlékműhöz, 1877-1878 körül, a bécsi Beethoven Emlékbizottság ajándéka Lisztnek

A szalon egyedi bútoraival berendezett otthonos enteriőrjének sarkában látható Beethoven ülőszobra, mely az 1880. május 1-én felavatott bécsi Beethoven szobor kicsinyített mása. 1870-ben, a mester születésének 100. évfordulóján „kapott észbe” Bécs, hogy még nincsen a városban köztéri Beethoven-szobor. 1876 októberében a bécsi Beethoven Emlékbizottság Lisztet jótékonysági hangversenyre kérte fel. Bár jobb kezének második ujja súlyosan megsérült, Liszt a felkérésnek szívesen eleget tett: *„Örömmel állva az Önök szolgálatára, teljes szívvel és mindkét kézzel részt fogok venni a 'Beethoven-émlékmű' céljaira szervezett hangversenyen.”* Valójában Liszt három hangversenyt adott, hiszen az 1877. március 16-i koncert két, március 14-én és 15-én megtartott nyilvános főpróbája fizetés ellenében szintén látogatható volt. A bécsi Musikvereinben Johann Herbeck vezényletével és prominens szólisták közreműködésével Liszt az *5. Esz-dúr zongoraversenyt*, valamint a *Karfantázia* (op. 80) zongora szólóját játszotta. Ezenkívül a *Skót dalok* triókíséretes feldolgozásainál zongorakísérőként szerepelt. Liszt ezzel a koncerttel búcsúzott el a hangversenypódiumtól. Utoljára aratott diadalt Beethovennel; a kritikusok megállapítása szerint a korábbi virtuozitás helyét ezúttal a mély érzelmek vették át, amely a *„hallgatók szíve felett páratlan uralmat”* biztosított Liszt számára.

Játékával így Liszt tetemes összeget szerzett a Beethoven Emlékbizottságnak. Zumbusch kifejezetten Lisztnek szánta Beethoven alakjának kicsinyített másolatát az emlékműről, melynek születését az első vázlatoktól (1872/73) a felavatásig (1880) nagy érdeklődéssel követett. A kis szobrot Liszt budapesti lakásának szalonjában állította fel, ahol zeneakadémiai tanítványait is oktatta.

Kaspar Clemens von Zumbusch: Beethoven emlékmű, Bécs, 1878

Beethoven alakjának ábrázolása tudatosan utal Michelangelo Mózesére (San Pietro in Vincoli Bazilika). Zumbusch nemcsak a bibliai alakhoz való hasonlósággal szerette volna kifejezni Beethoven nagyságát; gazdag allegóriai együttes veszi körbe a talapzatot: Beethoven szimfóniáit puttók testesítik meg, az együttest Prometheus és Niké alakja egészíti ki, ami az emlékművet a barokk óta érvényes nyilvános uralkodói ábrázolások ikonográfiai hagyományához kapcsolja. Liszt maga „*pompás műremeknek*” tartotta, „*amely a városnak és Zumbusch szobrászművésznek egyaránt maradandó tiszteletére válik*”.

Liszt írja a Beethoven szimfóniák átiratának előszavában: „Beethoven neve szent a művészetben”. Véleményem szerint ő ezt teljes szívéből így gondolta, hiszen nála odaadóbban talán senki sem népszerűsítette Beethoent és műveit. A Liszt Múzeumba lépve ebbe a főként közvetett kapcsolatba nyerhetünk bepillantást. Azt gondolom, hogy a kollégáimmal és a látogatókkal együtt olyan szerencsés helyzetben érezhetjük magunkat, mint Danhauser festményén a Liszt körül látható kortársak: két zseniális művész „együttállását” tapasztalhatjuk meg, amikor megtekintjük az állandó kiállítást és Beethoven műveket hallgatunk Liszt átírataiban.

Források:

- Alan WALKER: Liszt Ferenc I. A virtuóz évek, 1811-1847 Zeneműkiadó, Budapest, 1986
- *Liszt Ferenc Emlékmúzeum, Az állandó kiállítás katalógusa.* Összeállította és közreadja: ECKHARDT Mária, Liszt Múzeum Alapítvány, 2012
- *Liszt és Beethoven kiállítás katalógusa.* Közreadja: ECKHARDT Mária és mások. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont, Budapest, 2003
- RADNÓTI Klára: *Liszt Ferenc és a Nemzeti Múzeum,* Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2011
- https://apps.lfze.hu/netfolder/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/tihanyi_zsuzsanna/disszertacio.pdf
- <https://mnm.hu/hu/cikk/csillag-szuletik-liszt-ferenc-doborjani-szulohaza-elott-1881-aprilis-7-en>
- http://epa.niif.hu/01600/01615/00096/pdf/EPA01615_ars_hungarica_2013_05_164-171.pdf
- http://www.epa.hu/00900/00939/00128/keresztenyso_EPA00939_2011_06_01.html

Szlávik Dóra